

ח יו ב הפסק טהרה מדאורייתא או מדרבנן

ר' אייל קנטרוביץ

א. פתיחה

במאמר זה נעסוק בשאלה, האם חיוב בדיקת הפסק הטהרה הוא מדאורייתא, כלומר: אישה שראתה דם טמאה מדאורייתא, ועד שלא יוכח אחרת על ידי בדיקה שאינה רואה יותר – הרי היא טמאה מדאורייתא. או שמא חיוב בדיקת הפסק טהרה הוא רק מדרבנן, דהיינו: אישה רואה דם כמה ימים בחודש ואח"כ אינה רואה יותר, ולכן מדאורייתא אינה צריכה בדיקה כדי להוכיח שנטהרה, אבל חכמים הצריכו בדיקה בפועל כדי להוכיח שאכן פסקה ראיתה והיא יכולה להיטהר.

ב. הפסק טהרה בנדה

המשנה במסכת נידה¹, עוסקת בדן הפסק טהרה בנדה:

נדה שבדקה עצמה יום שביעי שחרית ומצאה טהורה, ובין השמשות לא הפרישה, ולאחר ימים בדקה ומצאה טמאה – הרי היא בחזקת טהורה. בדקה עצמה ביום שביעי שחרית ומצאה טמאה, ובין השמשות לא הפרישה, ולאחר זמן בדקה ומצאה טהורה – הרי זו בחזקת טמאה, ומטמאה מעת לעת ומפקידה לפקידה. ואם יש לה וסת דיה שעתה. ורי יהודה אומר: כל שלא הפרישה בטהרה מן המנחה ולמעלה הרי זו בחזקת טמאה. וחכמים אומרים: אפילו בשנים לנדתה בדקה ומצאה טהורה, ובין השמשות לא הפרישה, ולאחר זמן בדקה ומצאה טמאה – הרי זו בחזקת טהורה.

רש"י בפרושו למשנה² מסכם את השיטות השונות:

ושלוש מחלוקות בדבר: לתנא קמא שביעי הוא דמטהרתה בדיקת שחרית, אבל שני לא. ולר' יהודה אפילו בדיקת שביעי שחרית לא מטהרה, עד שתפריש בין השמשות. ולרבנן בתראי אפילו בשני.

מפשט דברי המשנה עולה, שאשה צריכה בדיקה בפועל כדי להחזיקה בטהרה, וכל עוד לא בדקה בדיקה אחת נקייה, אי אפשר להחשיבה טהורה.

ג. הפסק טהרה בזבה

ובגמרא³ עסקו בדין הפסק טהרה בזבה:

אמר רב ששת אמר רב ירמיה בר אבא אמר רב: נדה שהפרישה בטהרה בשלישי שלה, סופרתו למנין שבעה נקיים. נדה ספירה למה לה? אלא אימא: זבה שהפרישה בטהרה בשלישי שלה, סופרתו למנין ז' נקיים. אמר ליה רב ששת לרב ירמיה בר אבא: רב ככותאי אמרה לשמעתי, דאמרי יום שפוסקת בו סופרתו למנין ז'! כי קאמר רב לבר משלישי. בר משלישי פשיטא! לא צריכא כגון דלא בדקה עד שביעי, ואשמועינן התם תחלתן אע"פ שאין סופן והכא קמ"ל סופן אע"פ שאין תחלתן. דמהו דתימא תחלתן אף על פי שאין סופן הוא דאמרינן, דאוקמינהו אחזקייהו, אבל סופן אע"פ שאין תחלתן לא, קמ"ל.

מדברי הגמרא משמע, שזבה צריכה בדיקה של הפסק טהרה, ועוד בדיקה אחת במהלך שבעת הנקיים (ואפילו ביום השביעי בלבד) כדי להחזיקה טהורה.

ביאר רש"י⁴:

ומיהו, הפרשה בטהרה בעינן, דמשהוחזק מעין פתוח ליכא לאחזוקי בטהרה עד שתבדוק ותמצא שפסק, כדאמרינן במתניתין דהפרשה בטהרה בעינן.

מפירושו למדנו שני דברים:

² ד"ה 'אפילו בשנים'.

³ ס.ט.

⁴ ד"ה 'והכא אשמועינן'.

1. המקור לכך שאשה זבה צריכה לעשות הפסק טהרה, הוא מהמשנה שהבאנו העוסקת בחיוב הפסק טהרה בנידה.
2. חיוב בדיקת הפסק טהרה הוא מדאורייתא, ולכן אם הוחזק מעיינה פתוח (דהיינו שראתה דם), הרי היא בחזקת טומאה עד שתבדוק ותמצא שפסק הדם.

ד. שיטות הראשונים בתוקף חיוב הפסק טהרה

נחלקו הראשונים באשה שעשתה הפסק טהרה ביום הראשון לראייתה, היום בו התחילה לראות – האם יועיל לה ההפסק או לא.

בגמרא העוסקת בדברי המשנה שראינו לעיל, נאמר⁵:

תניא אמרו לו לר' יהודה: אלמלי ידיה מונחות בעיניה כל בין השמשות יפה אתה אומר, עכשיו אימר עם סלוק ידיה ראתה, מה לי הפרישה בטהרה בז' מן המנחה ולמעלה מה לי הפרישה בטהרה בראשון. בראשון מי איכא למאן דאמר אין? והתניא אמר רבי: שאלתי את רבי יוסי ור' שמעון כשהיו מהלכים בדרך, נדה שבדקה עצמה יום ז' שחרית ומצאה טהורה ובין השמשות לא הפרישה, ולאחר הימים בדקה ומצאה טמאה מהו. אמרו לי: הרי זו בחזקת טהרה. ששי חמישי רביעי שלישי שני מאי: אמרו לי: לא שניא. **בראשון לא שאלתי, וטעייתי שלא שאלתי, אטו כולהו לאו בחזקת טומאה קיימי וכיון דפסק פסק, ראשון נמי כיון דפסק פסק. ומעיקרא מאי סבר? הואיל והוחזק מעין פתוח.**

כלומר, רבי שאל את ר' יוסי ור' שמעון לגבי נדה שבדקה עצמה באחד הימים שבין שני-שביעי לנידתה ומצאה טהורה, אך לא ערכה הפסק טהרה בבין השמשות – האם תהיה טהורה רק עת סמך הבדיקה האחת שערכה. ונענה שהיא בחזקת טהורה, ולכן טהורה היא באמצעות בדיקה אחת בלבדו.

ור' לא שאל האם יהיה הדין הזה נכון גם כאשר ערכה את הבדיקה הבודדת הזו ביום בו התחילה ראייתה. ר' לא שאל על כך, כיון שהוא סבר שבמקרה כזה לא תועיל לה הבדיקה, שהרי הוחזק מעיינה פתוח. אבל לאחר זמן אמר ר' שטעה בכך שלא שאל על היום הראשון, כיון שהסברה להתיר בשאר הימים בבדיקה זו – כן חלה גם על היום הראשון.

⁵ סח:

כתב הרמב"ם⁶:

נדה שבדקה עצמה בתוך ימי נידתה ומצאה שפסק הדם, ואפילו פסק בשני לנידתה ושגגה או הזידה ולא בדקה עד לאחר נידתה ימים רבים, וכשבדקה מצאה טמא – אין אומרים שמא כל אותן הימים היתה טמאה ותהיה זבה, אלא כל אותן הימים שלא בדקה בחזקת טהרה. בדקה עצמה ומצאה טמא, אפילו בדקה בשביעי לנידתה, ובין השמשות לא בדקה עצמה כדי לפרוש מטומאת נדה אלא המתינה ימים ואח"כ בדקה ומצאה טהור – הרי זו ספק זבה. ואם מצאה טמא הרי זו זבה ודאית, שכיוון שבתחילה מצאה טמא ובסוף טמא הרי זו בחזקת שלא פסק. **ויום ראשון של נידה, אע"פ שמצאה בו טהור ה"ז כמי שמצאה טמא, שיום ראשון כולו הוחזק המעין פתוח.**

שני דינים למדנו מדברי הרמב"ם:

1. בדיקה ביום הראשון לנידותה אינה מועילה לבדה ללא בדיקה נוספת, כיוון שביום זה יש לה חזקת טומאה, שהוחזק מעיינה פתוח, והבדיקה איננה יכולה לבטל חזקה זו.

2. חיוב בדיקת הפסק טהרה הוא מדאורייתא, שחוששים מהתורה שמא ראתה והרגישה ולא אדעתה כיוון שהוחזק מעיינה פתוח. ולכן סובר הרמב"ם שלא מועיל מה שהפסיקה בטהרה ביום הראשון, כיון שביום זה הוחזק המעין פתוח.

והרמב"ן וכתב⁷:

דוקא בשנים, אבל בראשון הואיל והוחזק מעין פתוח לא, דתחלת נדה אין דרכה לפסוק ביומה. ואפילו בדקה ומצאה טהור חוששין לה שמא חזרה וראתה, **ואין צריך לומר כשלא בדקה כלל אלא שראתה תחלה, דלעולם היא בחזקת טומאה עד שתפריש בטהרה כיון שראתה נדה** וליכא מאן דפליג. ומיהו, בשני אפילו ראתה בשחרית ופסקה טהרה באמצע היום ובין השמשות לא הפרישה, ואחר הימים מצאה טמא – הרי זו בחזקת טהרה. ובברייתא תניא דרבי מטהר אפילו במצאה טהור בראשון, ואין לפרש דלא פליגי אלא שני והוא הדין לראשון,

⁶ פרק ו מהלכות איסורי ביאה, הלכה כ.

⁷ חידושי הרמב"ן דף סח. ד"ה 'הא דתנן וחכמים אומרים'.

דמכדי רבנן בתראי לטפויי מילתא אתו דתנא קמא רישא שביעי קאמר ואוסיפו אינהו אפילו בשנים, אם כן לימרו ראשון. וכן פירש רש"י ז"ל. **ומסתברא אפילו מצאה טהור כשבדקה אח"כ הרי זו חוששת, דכיון שאין הפרישה של ראשון לנדה הפרשה גמורה אין בדיקה של עכשיו מחזיקה בטהרה למפרע.** ויש לדון בדבר אלא שהיא חומרא.

וגם מדבריו למדנו שני דינים אלו, כדעת הרמב"ם:

1. חייב בדיקת הפסק טהרה הוא מדאורייתא, אישה שראתה היא בחזקת טמאה עד שתבדוק בפועל ותימצא טהורה.

2. בדיקת הפסק טהרה שנערכה ביום הראשון לראיה, אינה מעבירה את הנדה לחזקת טהרה, ועדיין צריכה היא לחשוש שמא תראה שוב. ויש להחמיר בדבר.

אבל הרשב"א כתב⁸:

ומסתברא, כיון דרבי אמר וראשון לא שאלתי וטעיתי שלא שאלתי, ואשכחן להו לרבנן כאן דאמרי בהדיא בברייתא מה לי הפרישה בראשון, שמע מינה הלכה למעשה אפי' בראשון. ואע"ג דסתם מתניתין בשני אבל בראשון לא, מתניתין רבי הוא דתקין וסתים, ולפי שלא שמע מהם אלא שני אמר איהו נמי שני. אבל ברייתא תניא בהדיא בראשון ועלה סמכינן, ולישנא דגמרא נמי משמע דמתניתין דילדותו דרבי היא אבל בזקנותו חזר בו ואמר דראשון כשני. והיינו דקאמר: ומעיקרא מאי סבר, דמשמע דהאי חששא דהוחזק מעין פתוח ליתיה דמעיקרא הוא דסבר הכין והדר ביה. ובר מן הדין, דהא רבי בדרי' יוסי ור' שמעון תלי ליה ולא מיפלג פליג עליהו, וכיון דאשכחן להו בהדיא דאמרי אף בראשון רבי שלא שאל ראשון אין אומרין למי שלא ראה את החודש שיבא ויעיד אלא למי שראה. והרמב"ם ז"ל כתב בהיפך מזה, ולא נתחוורו לי דבריו. והרמב"ן ז"ל כתב שיש לחוש.

הרשב"א חולק על הרמב"ם והרמב"ן, ומדבריו עולה:

1. בדיקת הפסק טהרה מועילה גם ביון הראשון לראיה, והמשנה שדיברה רק על היום השני ומשמע שביום הראשון לא מועילה הבדיקה, עסקה רק בילדותו של רבי אבל בזקנותו חזר בו ר' ואמר שדין יום ראשון כדין שאר הימים.

⁸ דף סח: ד"ה 'מעיקרא מאי סבר'.

2. **בדיקת הפסק טהרה היא מדרבנן**, ולכן אם בדקה ביום הראשון ונמצאה טהורה הרי היא טהורה למרות שהחזק המעיין פתוח. בעצם הבדיקה ביטלה את חזקת המעיין הפתוח, כיון שמדאורייתא ברגע שרואה שפסק דמה טהורה היא, ואיננה צריכה בדיקת הפסק טהרה.

ה. שיטת האחרונים

כל האחרונים פסקו כרמב"ם שחייב הפסק טהרה הוא מדאורייתא. דוגמאות לכך: חוות דעת⁹:

מה שאין כן בבדיקה הראשונה של נקיים וכן בבדיקת הפסק טהרה, כל שלא נבדקה בחזקת רואות הן דהא בעי בדיקה מדאורייתא, וכן בבדיקת הפסק טהרה אמרינן דהיא זבה ודאי כל שלא בדקה עצמה.

וכן ר' עקיבא איגר¹⁰:

ועל הנוגע בדין הבדיקה דפסיקת טהרה וז' נקיים, קשה עלי מאד להורות בדבר חמור כזה, כי משמע דהבדיקות הם דאורייתא, כמו שכתב הרמב"ן בהלכותיו רפ"ב דנדה: ספירת ז' נקיים שהאשה סופרתן לזיבתה, בין בזמן הזה בין בזמן הבית כך היא בודקת וכו'. משמע דבודקת מן התורה. וכן בב"י¹¹ בפלוגתא דאיבעיא תחילתן וסופן כתב להחמיר דהוי ספק כרת, אעפ"כ לא אמנע לדון בזה באופן אם יוכשר בעיני גדולי הדור יחיו.

על פי דבריהם, אפשר להסביר את מחלוקת הראשונים בין הרמב"ם לרשב"א בנוגע לבדיקת הפסק טהרה ביום הראשון, בדרך חדשה: לכולי עלמא בדיקת הפסק טהרה היא מדאורייתא, אלא שנחלקו בטעם הדבר – האם משום חזקת טומאה של האישה, ולכן בדיקה ביום הראשון תועיל להוציאה מחזקת טומאה (רשב"א), או משום שהחזקת מעיינה פתוח וביום הראשון שנפתח לא מועילה בדיקה כיון שהיא בחזקת רואה ובחזקת שתראה כדרך כל הנשים (רמב"ם).

⁹ סימן קצו אות ד.

¹⁰ שו"ת רע"א סימן ט.

¹¹ סימן קצו.

ו. פסק ההלכה

השו"ע מבאר¹² מהו הזמן הנכון לערוך בדיקת הפסק טהרה:

שבעה ימים שהזבה סופרת מתחילין ממחרת יום שפסקה בו. וכך משפטה, אם תראה ב' ימים או ג' ופסקה מלראות, בודקת ביום שפסקה כדי שתפסוק בטהרה. ובדיקה זו תהיה סמוך לבין השמשות. (וכן נוהגין לכתחלה; ובדיעבד, אפילו לא בדקה עצמה רק שחרית ומצאה עצמה טהורה, סגי בכך). ולעולם ילמד אדם (להחמיר לכתחלה) בתוך ביתו שתהא בודקת ביום הפסק טהרתה במוך דחוק ושיהא שם כל בין השמשות, שזו בדיקה מוציאה מידי ספק.

ראתה יום אחד בלבד ופסקה בו ביום, צריכה לבדוק עצמה במוך דחוק ושיהא שם כל בין השמשות. הגה: ובדיעבד אם בדקה עצמה סמוך לבין השמשות ומצאה עצמה טהורה, אע"פ שלא היתה המוך אצלה כל בין השמשות סגי, אבל בדיקת שחרית לא מהני, הואיל ולא ראתה רק יום אחד.

השו"ע מחלק בין בדיקה ביום הראשון שבו התחילה לראות דם, לבין בדיקה בשאר הימים: בשאר הימים בדיקת הפסק והמוך הדחוק צריכים להיות לכתחילה סמוך לבין השמשות, אך בדיעבד אם בדקה רק בבוקר ונמצאה טהורה – טהורה. ואילו ביום הראשון, יכולה להיטהר גם בדיעבד רק אם תערוך בדיקת הפסק ומוך דחוק בבין השמשות בלבד.

לעומתו, הרמ"א סובר שגם ביום הראשון תועיל בדיעבד בדיקה בבין השמשות, ורק בדיקת שחרית לא תועיל אפילו בדיעבד.

ונראה להוסיף, שהשו"ע והרמ"א סוברים שחייב הפסק טהרה הוא מדאורייתא, ולכן אין אפשרות להתיר אישה בהפסק טהרה ביום הראשון בבוקר. אך בשאר הימים יש רק חזקת טומאה של האשה ואין חזקת מעיינה פתוח, ולכן בימים אלו תועיל בדיקה בשחרית בלבד.

¹² סימן קצו סעיפים א-ב.